

JAHON SAVDO TASHKILOTIGA A'ZO BO'LISHNING O'ZBEKISTON UCHUN IJOBIY VA SALBIY TOMONLARI

Abdulxamidov Dilmurod Umarjon o'g'li

Email: dil9295a@gmail.com

\Annotatsiya: Quyidagi keltiradigan maqolamizda Jahon savdo tashkilotining qanday tashkilot ekanligi, tashkilot tomonidan xalqaro savdoning boshqarilishidagi huquqiy normalar tizimi, tashkilotning davlatlar uchun afzalliklari va zararli tomonlari, shuningdek O'zbekistonning ushbu tashkilotga a'zo bo'lishi huquqiy o'rganilgan va uning ijobiy va salbiy tomonlari haqida so'z borgan..

Kalit so'zlar: Jahon savdo tashkiloti, a'zolik, milliy rejim tamoyili, erkin savdo, bojxona.

ПОЛОЖИТЕЛЬНЫЕ И ОТРИЦАТЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ЧЛЕНСТВА ВО ВСЕМИРНОЙ ТОРГОВОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ДЛЯ УЗБЕКИСТАНА

Аннотация: В статье рассматривается, что представляет собой Всемирная торговая организация, система правовых норм, регулирующих международную торговлю организацией, преимущества и недостатки организации для стран, а также правовое обоснование членства Узбекистана в этой организации и его положительные и отрицательные стороны.

Ключевые слова: Всемирная торговая организация, членство, принцип национального режима, свободная торговля, таможня.

POSITIVE AND NEGATIVE ASPECTS OF MEMBERSHIP IN THE WORLD TRADE ORGANIZATION FOR UZBEKISTAN

Annotation: The following article discusses what kind of organization the World Trade Organization is, the system of legal norms governing international trade by the organization, the advantages and disadvantages of the organization for countries, as well as the legal study of Uzbekistan's membership in this organization and its positive and negative aspects.

Keywords: World Trade Organization, membership, national treatment principle, free trade, customs.

Jahon iqtisodiyotida kechayotgan jarayonlarning tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, tashqi savdoni erkinlashtirish jahon xo'jaligi rivojlanishining asosiy tendensiyalaridan biriga aylanmoqda. Barcha mamlakatlarda bojxona bojarining pasayishi, ko'plab turdagi cheklashlarning bekor qilinishi kuzatilmoqda. Ko'plab mamlakatlar yashirincha proteksionistik (davlatning o'z ichki bozorini himoya qilish siyosati) chora-tadbirlardan ham keng foydalanmoqdalar. Bunday chora-tadbirlar jumlasiga milliy ishlab chiqarish turlariga dotatsiyalar berish, eksportni subsidiyalash, turli xil me'yorlar va standartlar joriy qilish hamda boshqalarni kiritish mumkin. Jahon xo'jaligida erkin savdo va proteksionizm o'rtasida vujudga kelayotgan ziddiyatlarni hal etishda, xalqaro savdoni boshqarish, uning taraqqiyotiga bo'lgan to'siqlarni yo'q qilish va erkinlashtirishda xalqaro iqtisodiy tashkilotlar, xususan, Jahon savdo tashkiloti (JST) muhim o'rin egallaydi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida" gi PF-4947-sonli Farmonida 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi tasdiqlangan. Mazkur strategiyasining 3.1-bandida makroiqtisodiy barqarorlikni yanada mustahkamlash va yuqori iqtisodiy o'sish sur'atlarini saqlab qolish maqsadida xalqaro iqtisodiy hamkorlikni yanada rivojlantirish, jumladan, yetakchi xalqaro va xorijiy moliyaviy institutlar bilan aloqalarni kengaytirish, puxta o'ylangan tashqi qarzlar siyosatini amalga oshirishni davom ettirish, jalb qilingan xorijiy investitsiya va kreditlardan samarali foydalanish lozimligi belgilandi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 24-dekabrdagi "Jahon savdo tashkiloti bilan ishlash bo'yicha Idoralararo komissiya tarkibini tasdiqlash to'g'risida" gi 1040-son qarorida O'zbekiston Respublikasining Jahon savdo tashkilotiga kirishi jarayoni tayyorgarlik bosqichi ishlarini samarali tashkil etishni va

tizimli asosda muvofiqlashtirishni ta'minlash maqsadida Jahon savdo tashkiloti bilan ishlash bo'yicha Idoralararo komissiya tasdiqlandi.

Jahon savdo tashkilotining mamlakatlar hamda jahon savdosiga ahamiyati shu paytga qadar salmoqli darajada o'rganilgan. Buning boisi, ushbu tashkilot 1994-yilda tashkil etilgan bo'lsa-da, uning dastlabki shakli bo'lgan GATT 1947-yilda tashkil topgan. Shu sababli, olimlar tomonidan ko'plab ilmiy taqdiqotlar olib borilgan. Xususan, mahalliy olimlarimizdan G.Yuldasheva, M.X.Voxidova; Sh.Xajibakiev, shuningdek, xorijiy olimlardan E. Petersmann, M. Herdegen, I.V.Zenkinlar tomonidan ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Shuningdek, tadqiqot ishida mavzusining spetsifikatsiyasi tizimli-tuzilmaviy, dialektik, mantiqiy, rasmiy-yuridik, qiyosiy-huquqiy, tarixiy-huquqiy va qiyosiytipologik tahlil metodlariga murojaat qilishni taqozo etdi. Umum mantiqiy metodlar – induksiya, deduksiya, analiz, sintez va maxsus huquqiy metodlar qo'llanildi. Ilmiy adabiyotlar va huquq normalarini sharhlashda grammatik tahlil metodidan ham foydalanildi. Tadqiqotda ilmiy mushohada, tizimli va iqtisodiy-statistik tahlil, taqqoslash va guruhlash usullari qo'llanildi.

JSTga a'zo bo'lish tabiatan murakkab bo'lib, iqtisodiyotning barcha sohalariga ta'sir qiladi va nafaqat mamlakatning tashqi savdo rejimiga (bojxona stavkalari, texnik reglament, sanitariya va fitosanitariya tadbirlari va boshqalar), qishloq xo'jaligi (qishloq xo'jaligini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash), iqtisodiyot, narxlarni tartibga solish va boshqalar), intellektual mulk, xizmatlar (chet el kompaniyalari xizmatlari), davlat buyurtmalari, iqtisodiyotni davlat tomonidan tartibga solish va boshqalarni tartibga solishga ham o'zgarishlar kiritadi. Xalqaro hamjamiyat, shu jumladan mamlakatimizning asosiy savdo sheriklari, O'zbekistonni jahon savdosiga yanada ochiqroq qo'shilishini qo'llab-quvvatlaydi va O'zbekistonning JSTga a'zo bo'lish jarayoniga har tomonlama yordam beradi. Xususan, Yevropa Ittifoqi O'zbekistonning Jahon Savdo Tashkilotiga (JST) a'zo bo'lish jarayonini moliyalashtirish uchun 5 million yevro miqdorida grant ajratdi. Tomonlar o'rtasidagi bitim 2019-yil 11-noyabrda Bryusselda imzolangan va Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lish jarayonida, shu jumladan, zarur hujjatlarni tayyorlashda, o'zbekistonlik

mutaxassislarning JST shartnomalari bo'yicha bilimlarini oshirishda O'zbekistonga yordam ko'rsatishni nazarda tutadi. Mamlakatlarning JST ga a'zo bo'lishi ushbu davlatlardagi iqtisodiy rivojlanish hamda mamlakatdagi monopoliyani bartaraf etishning asosiy omil bo'lib xizmat qilmoqda. O'zbekiston Respublikasining JST ga a'zo bo'lish uchun ariza topshirganiga 25 yildan oshiqroq bo'lgan bo'lsa-da, haligacha ushbu jarayon davom etmoqda. Tarixga nazar soladigan bo'lsak, boshqa mamlakatlarni JST ga a'zo bo'lishi 4-15 yilni tashkil etadi. Shu boisdan, O'zbekistonning ushbu mamlakatga a'zo bo'lishiga to'sqinlik qilib kelayotgan muammolarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish yuzasidan aniq chora-tadbirlar ishlab chiqilishi lozim. JSTning o'ziga xos xususiyati shundaki, tashkilot o'z a'zo davlatlarining savdo amaliyotini bosqichma-bosqich erkinlashtirish, raqobat va mamlakatlar o'rtasidagi savdo almashinuvining samaradorligi uchun ko'proq imkoniyatlar yaratish orqali savdoni rivojlantiradi. I.A. Xamedov va A.M. Alimovlar ta'kidlanganidek, tashkilot a'zo davlatlar o'rtasida kamsitilmaydigan savdo-sotiqni ta'minlaydi, savdo amaliyotining shaffofligi va bashorat qilinishini qo'llab-quvvatlaydi, shuningdek a'zolar o'rtasida yuzaga keladigan savdo nizolarini hal qiladi. Mamlakatlar Jahon savdo tashkilotiga erkin savdo imkoniyatlaridan foydalanish va JSTning nizolarni hal qilishning yaxlit mexanizmidan foydalanish maqsadida qo'shilishadi, bu esa o'z navbatida bizning davlatimizning ushbu tashkilotga a'zo bo'lishining asosiy sabablaridan biridir.

O'zbekistonning ushbu tashkilotga a'zo bo'lishi natijasida O'zbekiston qonunchilida kutilayotgan o'zgarishlarni tizimli tahlil qilish hamda xalqaro normalar bilan unifikatsiyalash kelajakda vujudga kelishi mumkin bo'lgan nizolarni oldini oladi hamda ortiqchi ovoragarchilikni cheklaydi. JST ga a'zo bo'lish natijasida O'zbekistonning xalqaro huquqiy ahvalidagi o'zgarishlar hamda boshqa mamlakatlar bilan bo'ladigan savdo-sotiq va boshqa turdagi munosabatlarda kutilayotgan o'zgarishlar O'zbekistonning hozirgi avholiga qay darajada ta'sir etishini tadqiq etish kutilayotgan muammolarni oldini olish va bartaraf etishni kafolatidir. Birinchidan, jahon bozoriga beg'araz kirish masalalarini o'rganish kerak. Mamlakatlar JSTga birinchi navbatda JSTning boshqa a'zolari bozorlariga kirish huquqini olish uchun

qo'shilishadi, bundan tashqari ular tashkilotning barcha a'zolariga beradigan afzalliklaridan foydalanishi mumkin, masalan kamsitilmasdan savdo qilish. Ushbu afzallik chegaradagi savdo choralarga ham, mamlakat ichkarisiga ham tegishli. Birinchi holda, bu Jahon savdo tashkilotining barcha a'zolari uchun bir xil import tariflari va bojlari qo'llanilishini kafolatlaydigan va har qanday kamsitishlarga yo'l qo'yilmasligini kafolatlaydigan eng ma'qul bo'lgan tamoyilga o'xshaydi. Holbuki, ikkinchisi, milliy rejim tamoyili, JSTning barcha a'zolarini import qilinadigan tovarlarga nisbatan milliy mahsulotga nisbatan bir xil tartibda qo'llashni majbur qiladi. Biroq, JSTga a'zo bo'lmagan mamlakatlarda chet el tovarlariga mahalliy mahsulotlarga nisbatan unchalik qulay sharoit berilmaydi. Shu sabablarga ko'ra, JSTga qo'shilmasdan, mamlakatlar eksporti ham tariflar, ham mahalliy tartibga solish nuqtai nazaridan unchalik qulay bo'lmagan munosabatga duch kelishi mumkin. Ikkinchidan, X.S. Islomxo'jaev ta'kidlaganidek, JST o'z a'zolarini tashqi savdo bilan bog'liq barcha ma'lumotlarni barcha a'zolarga taqdim etishni va rejalashtirilgan o'zgarishlar to'g'risida oldindan xabardor qilishni majbur qiladigan shaffoflik tamoyilini o'rnatish orqali bashorat qilinadigan savdo uchun shart-sharoitlar yaratishi mumkin. Keyinchalik, a'zolar rejalashtirilgan o'zgarishlarga moslashish uchun ma'lumotga ega bo'ladilar, bu esa savdo noaniqligi va a'zo davlatlar uchun xavflarni kamaytiradi.

Savdo munosabatlari sohasidagi nizolarning aksariyati buzilish faktidan yoki ushbu qonunbuzarliklarning xususiy kompaniyalar manfaatlariga ta'sir qiladigan oqibatlaridan kelib chiqadi deb ta'kidlashning boshlanishiga asoslanib, shuningdek, kelgusida qo'llanilishi va samaradorligini ta'minlash maqsadida Jahon savdo tashkilotining O'zbekiston Respublikasi uchun nizolarni hal qilish tizimi, savdo aloqalari sohasida davlat-xususiy sherikligini o'rnatish zarur. Hukumat va ishbilarmon doiralarning o'zaro o'xshash tizimi o'rnatilgan AQSh, Xitoy va Yevropa Ittifoqi kabi ilg'or mamlakatlar va assotsiatsiyalar tajribasidan foydalangan holda, savdo vakili institutini yaratish taklifi ilgari surilmoqda yoki faoliyati xalqaro savdo bo'yicha, xususan, JSTdagi faoliyat masalalari bo'yicha tavsiyalar berishga yo'naltirilgan maxsus komissiya tuzish maqsadga muvofiqdir. Bundan tashqari, biz ularga Jahon savdo

tashkilotiga a'zo davlatlarning tashqi bozorlarida ko'rilgan choralarning noqonuniyligi to'g'risida shikoyat va takliflarni qabul qilish huquqini berish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz, bu esa davlat organlari va kompaniyalarining harakatlarini muvofiqlashtirish va ularni himoya qilishga imkon beradi. JST shartnomalarining buzilishi to'g'risida o'z vaqtida xabar berish orqali davlat manfaatlari himoya qilinadi. Ta'kidlash joizki, O'zbekiston Respublikasining ushbu tashkilotga qo'shilish jarayoni juda mashaqqatli va uzoq davom etadi, bu ba'zi jihatlar uchun mavjud tizimlar va huquqiy me'yorlarni to'liq isloh qilishni, ba'zilarida esa davlat savdosini liberallashtirishga qaratilgan tuzatuvchi normalarni joriy etishni talab qiladi. Shu munosabat bilan, Jahon savdo tashkilotining hozirgi pozitsiyasi ko'rib chiqilishga arziyerdahozirda u yerda a'zo davlatlar tashkilotning institutsional vakolatxonasini tubdan o'zgartirish to'g'risida takliflar kiritmoqdalar, tabiiyki, bu bizning davlatimiz uchun bevosita kichik ahamiyatga ega bo'lmaydi.

XULOSA

Xulosa qilib shuni ta'kidlash kerakki, Jahon savdo tashkilotiga O'zbekiston uchun kirish – bu iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va raqobatbardoshligini oshirishga qaratilgan bozor islohotlarini rivojlantirish uchun ko'proq imkoniyat va rag'batdir. Shu bilan birga, ushbu islohotlar tarkibiga import bojlarini pasaytirish, chet el tovarlari uchun ichki bozorni mahalliy ishlab chiqarish bilan teng raqobatlashishi va ko'p tomonlama savdo muzokaralari orqali o'z savdosini erkinlashtirishni davom ettirish majburiyatini o'z ichiga oladi. Shu sababli, mahalliy ishlab chiqaruvchilarning potentsialini kuchaytirish va ularning raqobatbardoshlik ko'rsatkichlarini oshirish zarur. Bu ularning chet el mahsulotlarini qabul qilish sababli ichki bozordan siqilib chiqishiga yo'l qo'ymaslikdir. Shuningdek, faqat shu holatda savdo cheklovlarining kamaytirilishi, shubhasiz, ishbilarmonlik faolligini oshiradi, sarmoyalarni jalb qiladi va mamlakatning xalqaro qiymat zanjirlariga qo'shilishiga yordam beradi, bu esa davlatning iqtisodiy ko'rsatkichlarining keyingi modernizatsiyasi va o'sishida namoyon bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xalqaro iqtisodiy huquq. Darslik. Mas'ul muxarrir prof. G.Yuldasheva. Mualliflar jamoasi. Toshkent:TDYuU nashriyoti, 2019, 186 bet.
2. Белов, В. А. Международное торговое право и право ВТО в 3 кн. Книга 3. Частноунифицированное международное торговое право : учебник для бакалавриата и магистратуры / В. А. Белов. — Москва : Издательство Юрайт, 2019. — 426 с.
4. Страны СНГ в системе всемирной торговой организации тема диссертации и автореферата по ВАК РФ 08.00.14, кандидат экономических наук Захаров, Андрей Александрович. 2010. <https://www.dissercat.com/content/strany-sng-v-sisteme-vsemirnoi-torgovoorganizatsii>
5. Юридическая природа и тенденции развития сложно структурных комплексов норм, создаваемых международными организациями для регулирования мирового торгового оборота тема диссертации и автореферата по ВАК РФ 12.00.10, доктор юридических наук Никифоров, Вадим Алексеевич. 2011. <https://www.dissercat.com/content/yuridicheskaya-priroda-i-tendentsiirazvitiya-slozhnostrukturnykh-kompleksov-norm-sozdavaemy>